

بررسی ارتباط بین کیفیت سود و مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

دکتر صابر جلیلی*

فرزاد قیصری**

چکیده

هدف این پژوهش بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و کیفیت سود شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می باشد. معیارهای مسئولیت های اجتماعی شامل (آموزش های رایگان، تعداد اعضای هیات مدیره، داشتن گواهی نامه حفظ استانداردهای زیست محیطی، هزینه های تحقیق، توسعه و تبلیغات) و معیارهای مدیریت سود شامل قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری (کیفیت سود ساختگی) و وجوه نقد عملیاتی غیرعادی، هزینه های تولیدی غیرعادی و هزینه های اختیاری غیرعادی (معیارهای کیفیت سود واقعی) می باشد. این پژوهش از نوع پس رویدادی و کاربردی بوده و همچنین بدین علت که داده های پژوهش بدون دخالت محقق گردآوری شده از نوع پژوهش های نیمه تجربی بوده و با توجه به تجزیه و تحلیل روابط بین متغیرها از نوع توصیفی-همبستگی می باشد. به منظور تخمین مدل های این پژوهش جهت انجام آزمون فرضیه ها، ابتدا مدل ها با استفاده از داده های ترکیبی اثرات ثابت و اثرات تصادفی برای ۷ سال و در مجموع ۹۵۲ سال-شرکت برآورد شدند. قبل از آزمون فرضیه ها با استفاده از مدل، به بررسی پایایی متغیرها، بررسی ناهمسانی واریانس مدل و بررسی هم خطی مدل پرداخته شده است. پس از تخمین و برآورد مدل به بررسی معناداری ضرایب و معناداری مدل رگرسیونی پرداخته و بر این اساس فرضیات پژوهش آزمون میگردند. برای انجام کلیه تخمین ها از نرم افزار Eviews۷ استفاده شده است.

جامعه آماری این پژوهش شامل شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در قلمرو زمانی بین سال های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ است. در این پژوهش جهت نمونه گیری از روش هدفمند (حذف سیستماتیک) استفاده شده است، نتایج نشان داد که در مدل اقلام تعهدی اختیاری و مدل مدل

* استادیار گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، میانه، ایران. (نویسنده مسئول مقاله) accounting.jalili@yahoo.com

** دانش آموخته کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، ایران.

هزینه های تولیدی غیر عادی، بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و مدیریت سود رابطه مثبت غیر معنادار وجود داشته و در مدل و جوه نقد عملیاتی غیر عادی و مدل هزینه های اختیاری غیر عادی بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و کیفیت سود رابطه معناداری وجود دارد.

واژه های کلیدی: مسئولیت پذیری اجتماعی، هزینه های تولید غیر عادی، جوه نقد عملیاتی غیر عادی، هزینه های اختیاری غیر عادی، مدیریت سود واقعی.

۱- مقدمه

مسئولیت اجتماعی شرکت ها موضوعی جدید در ادبیات و تحقیقات حسابداری به شمار رفته و از جنبه های مختلف توسط سرمایه گذاران، تحلیل گران، مدیران و محققین مورد توجه قرار گرفته است. امروزه سهامداران خواهان سرمایه گذاری در شرکت هایی هستند که به گونه ای مناسب مسئولیت های اجتماعی را انجام می دهند. گران (۲۰۰۸) ادعا می کند که مسئولیت های اجتماعی شرکت ها نه تنها در شرکت های بزرگ انجام می شود بلکه امروزه برای بسیاری از شرکت ها ضروری به نظر می رسد. طرفداران افشای اطلاعات مسئولیت های اجتماعی ادعا می کنند که شرکت ها برای افزایش ثروت سهامداران این اطلاعات را افشا می کنند [۷]. مسئولیت اجتماعی شرکتها موضوع جدال قابل توجهی در ایالات متحده در طول این چند دهه بوده است. در یک طرف افرادی قرار دارند که استدلال می کنند هدف تجارت کسب سود و افزایش ارزش سهام است و بهبود وضع رفاه و سلامت اجتماع به طور کلی وظیفه عوامل مذهبی، اجتماعی و حکومتی است. مقاله کلاسیک میلتن فریدمن (۱۹۷۰) با عنوان «مسئولیت اجتماعی تجارت فقط افزایش سود است» به روشنی این دیدگاه را تشریح می کند و در پاسخ کسانی که مدعی بودند تجارت تا حد زیادی نسبت به امور رفاهی جامعه متعهد است، داده شد. البته طرفداران فریدمن به طور کلی منکر درگیر شدن شرکت در فعالیت های اجتماعی نیستند بلکه آنها می گویند که هدف و نتیجه اقدامات باید کسب سود برای سازمان باشد. برای مثال این کاملاً درست است که یک شرکت در بهبود وضعیت محلی مشارکت کند اگر این امر باعث بازگشت سود و بازده شود [۶].

در طرف دیگر این جدال کسانی هستند که استدلال می کنند، که تجارت دارای یک دین اجتماعی، مدنی یا اخلاقی برای انجام فعالیت های اجتماعی به منظور بهبود رفاه عمومی به وسیله منافعش است. طرفداران این دیدگاه منکر اهمیت سود برای تجارت نیستند برای آنها سود برای اموری چون، ایجاد اشتغال، دستمزدهای عادلانه، تولیدات مفید، مالیات محلی و سایر همکاری های اجتماعی بسیار مهم و اساسی است. با این وجود

معتقدند که باید شرکتها نقش اجتماعی وسیعی در ایجاد رفاه عمومی از طریق تاثیرگذاری روی برنامه‌های اجتماعی داشته باشند. این بدان معنی است که باید از محدوده تنگ منافع خودخواهانه بیرون آمده و سعی کنیم منافعمان موضوعات اجتماعی را نیز در بگیرد و در راستای اهدافی چون افزایش سطح سواد، برچیدن بیگارخانه‌ها، گفتگوهای سازنده و ارتقاء سطح اجتماعی عمل کنیم.

علاوه بر این؛ در قبول این دیدگاه، فعالان اجتماعی استدلال می‌کنند که درگیر شدن تجارت در ارتقای سطح اجتماعی یک تعهد اخلاقی و مدنی واضحی است و لازم است بدون در نظر گرفتن عواقب مادی چنین فعالیت‌هایی برای شرکت؛ آنها را انجام داد.

۲- اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

امروزه به دلیل گسترش فعالیتهای اقتصادی، توسعه بازارهای مالی و رونق سرمایه گذاری در بازارهای سرمایه بخصوص بورس اوراق بهادار توسط اشخاص حقیقی و حقوقی، مهمترین ابزار جهت اتخاذ تصمیمات درست و کسب منفعت مورد انتظار و استفاده بهینه و مطلوب از امکانات مالی، دسترسی به اطلاعات درست، بموقع و تحلیل دقیق و واقع بینانه آن است. سرمایه گذاران و سهامداران در خصوص خرید سهام نیاز به بررسی و پیشبینی ارزش سهام شرکت ها در سالهای آتی دارند و بدیهی است که تعیین این ارزش، منوط به پیش بینی قدرت سودآوری شرکت ها و پایداری و ثبات آن در آینده است. سودهای گزارش شده در صورت های مالی و گزارشات مالی به دلیل استفاده از حسابداری تعهدی و وجود قضاوتها و ارزیابیهای شخصی، نمی تواند به طور مناسب قدرت موسسه را در ایجاد جریانهای نقدی مطلوب منعکس نماید.

مطالعات انجام شده در زمینه مدیریت سود، نشان دهنده وجود دو شیوه اصلی برای مدیریت سود است. مدیران شرکت ها می توانند از طریق دستکاری اقلام تعهدی و همچنین دستکاری فعالیت های واقعی، سود را مدیریت کنند [۹]. اغلب ادبیات مدیریت سود، بر مدیریت سود مبتنی بر اقلام تعهدی تاکید دارند. در حالی که مطالعات کمی در زمینه مدیریت سود واقعی صورت گرفته است. مدیریت سود واقعی با تغییر در زمان بندی یا ساختار فعالیت های واقعی واحد تجاری همراه است.

لذا پژوهشگران در مطالعات انجام شده در زمینه مدیریت سود واقعی، به دنبال شناسایی سطوح غیرعادی فعالیت های واحد تجاری هستند [۱۱]. از این رو، هدف اصلی این پژوهش بررسی ارتباط بین مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت ها و دستکاری معیارهای واقعی کیفیت سود در بورس اوراق بهادار تهران می باشد. بر خلاف پژوهش های انجام شده در داخل کشور که بیشتر از اقلام تعهدی اختیاری به عنوان معیاری برای کیفیت سود استفاده نموده اند، در این پژوهش دستکاری سود از طریق فعالیت های واقعی و ارتباط آن با مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت ها مورد بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش معیارهای مدیریت سود

واقعی با توجه به پژوهش کیم، پارک و ویر (۲۰۱۲) انتخاب شده است [۱۴].

۳- مبانی نظری پژوهش

در سال های اخیر و به ویژه در نتیجه رسوایی های مالی، توجه روزافزونی به موضوع کیفیت سود شده است. کیفیت سود، مفهومی است که دارای جنبه های متفاوتی است. به همین دلیل، تعاریف مختلف و معیارهای اندازه گیری متفاوتی در رابطه با آن مطرح شده است. روساین^۱ (۱۹۹۹) سودی را با کیفیت تر می داند که پایدارتر باشد. از دید ریچاردسون^۲ (۲۰۰۱) کیفیت سود درجه ثبات عملکرد عایدات در دوره آینده است. از دید بنیش و وارگاس^۳ (۲۰۰۲) کیفیت سود، احتمال پایداری عایدات جاری در آینده است. پنمن و ژانگ^۴ (۲۰۰۲) کیفیت سود را توانایی سود در نشان دادن عایدات آتی تعریف می کنند. شپیپر و وینسنت^۵ (۲۰۰۳)، کیفیت سود را مرتبط با سود مورد نظر هیئیس می دانند، یعنی از دید آنها کیفیت سود حدی از صداقت است که عایدات گزارش شده در گزارش سود مورد نظر هیئیس را نشان دهد. از دیدگاه هاج^۶ (۲۰۰۳)، کیفیت سود درجه تفاوت سود خالص گزارش شده از عایدات واقعی است. کرشنهیترو و ملومد^۷ (۲۰۰۴)، سود با کیفیت را سودی می دانند، که به ارزش شرکت در بلند مدت نزدیک تر بوده و حاوی محتوای اطلاعاتی بیشتر باشد. لاگی و مارکوارت^۸ (۲۰۰۴) سود با کیفیت را سودی می دانند که محتوای اطلاعاتی بیشتری داشته باشد. اسکولر^۹ (۲۰۰۴) کیفیت سود را به شکل رابطه بین اقلام تعهدی و جریان های نقدی تعریف می کند. از دلایل احتمالی تنوع در تعاریف به عمل آمده از کیفیت سود می تواند نگاه های متفاوت محققان به جنبه های گوناگون این مفهوم باشد. به همین دلیل، موضوع کیفیت سود موضوعی پیچیده به شمار می رود و تا کنون هیچ محققى نتوانسته است تعریف جامعی از این مفهوم ارائه نماید یا شاخص کاملی بر آن بیابد [۴].

در طول سه دهه اخیر بحث کیفیت سود مورد توجه خاص پژوهشگران قرار گرفته و تلاش بر این بوده است که با دست یافتن به یک روش منطقی و معتبر، کیفیت سود مورد ارزیابی قرار گرفته و عوامل تاثیرگذار بر آن شناسایی شود (دسای و همکاران^{۱۰}، ۲۰۰۹). مدیریت سود از طریق دستکاری فعالیت های واقعی بدین مفهوم است که مدیریت با اتخاذ برخی تصمیم های عملیاتی و به عبارت دیگر دستکاری فعالیت های واقعی به مدیریت واقعی سود دست می زند و به سود مورد نظر خویش دست می یابد. مطالعاتی نظیر هیل و

1-Revsine

2- Beneish and Vargus

3- Penman and Zang

4- Schipper and Vincent

5- Hodge

6- Kirschenheiter and Melumad

7- Lougee and Marquardt

8- Scholer

9- Desai and et al

والن (۱۹۹۹)، دیچو و اسکینر^۱ (۲۰۰۰) و رویچودی (۲۰۰۶) به روش هایی نظیر تسریع فروش از طریق اعطای تخفیفات، تغییر جدول ارسال کالا، کاهش هزینه های اختیاری نظیر مخارج تحقیق و توسعه و تولید بیش از اندازه به عنوان روش های مدیریت سود واقعی اشاره می کنند. رویچودی (۲۰۰۶) مدیریت سود واقعی را این گونه تعریف می کند: «انحراف از فعالیت های عادی عملیاتی توسط مدیران به منظور همراه کردن برخی از ذی نفعان درباره این که اهداف گزارشگری مالی در روند عادی عملیات برآورده شده است» در صورتی که مدیران به طور گسترده با این قبیل فعالیت ها درگیر باشند، نشان دهنده تمایل آنها به مدیریت سود واقعی است. زیرا این قبیل فعالیت ها می تواند بر سود دوره جاری تاثیر گذار باشد.

این انحراف ها اگرچه مدیریت را قادر به برآورده ساختن اهداف گزارشگری می کند، ولی لزوما ارزش شرکت را افزایش نمی دهد [۱۳]. مطالعه گراهام و همکاران^۲ (۲۰۰۵) نشان داد مدیران اجرایی تمایل به برآورده ساختن اهداف سود نظیر سود سال گذشته و پیش بینی تحلیلگران از طریق دستکاری فعالیت های واقعی دارند. در حالی که این دستکاری ها به طور بالقوه می تواند ارزش شرکت را کاهش دهد، زیرا دستکاری فعالیت های واقعی در دوره جاری به منظور افزایش سود، ممکن است بر جریان های نقد دوره آتی تاثیر منفی داشته باشد. تولید بیش از اندازه نیز با ایجاد موجودی کالای اضافه بر تقاضا، هزینه های نگهداری زیادی را به شرکت تحمیل خواهد کرد. با وجود هزینه های مرتبط با دستکاری فعالیت های واقعی، بعيد است که مدیران تنها به دستکاری اقلام تعهدی جهت مدیریت سود اکتفا کنند. نتایج مطالعاتی نظیر برنز و مرچنت^۳ (۱۹۹۰) و گراهام و همکاران (۲۰۰۵) بیانگر تمایل زیاد مدیران اجرایی به مدیریت سود از طریق فعالیت های واقعی نسبت به دستکاری اقلام تعهدی است، زیرا مدیریت سود مبتنی بر اقلام تعهدی بیشتر مورد توجه حسابرسان و قانون گذاران قرار دارد. ولی مدیریت سود واقعی اغلب شبیه تصمیم های عادی واحد تجاری است و تشخیص آن مشکل تر است.

دوم، دستکاری اقلام تعهدی دربردارنده ریسک است. زیرا ممکن است مقدار سودی که برای دستکاری مورد نیاز است فراتر از اقلام تعهدی اختیاری موجود باشد. در نتیجه، اگر از اقلام تعهدی اختیاری در پایان سال استفاده شود، ممکن است اهداف مرتبط با سود برآورده نشود. این ملاحظات، مدیریت سود مبتنی بر اقلام تعهدی را با محدودیت مواجه می سازد. در عوض، دستکاری فعالیت های واقعی کمتر در معرض این محدودیت ها قرار می گیرد. اگر چه فعالیت های مدیریت سود مبتنی بر اقلام تعهدی پیامد مستقیمی بر جریانهای نقدی را به همراه ندارد، ولی مدیریت واقعی سود، بر جریانهای نقدی شرکت اثر مستقیم دارد [۱۲]. در این روش، وجوه نقد قربانی سود تعهدی می شود و مهم ترین ضرر آن، از بین رفتن ارزش شرکت به دلیل کاهش جریانهای نقدی دوره های آتی است. برای مثال، تولید بیش از اندازه یکی از روش های مدیریت سود واقعی است. با تولید بیش از اندازه می توان هزینه سربار ثابت را بر تعداد واحد بیشتری سرشکن کرد. در نتیجه با کاهش هزینه ثابت هر واحد، هزینه تولید هر واحد کاهش و حاشیه سود هر واحد افزایش می یابد. از آنجایی

1-Dechow and Skinner

2- Graham et al

3- Bruns and Merchant

که تولیدات فروش نرفته به موجودی کالا افزوده می شود، تولید بیش از اندازه به طور موثری، هزینه سربار بیشتری به موجودی کالا و هزینه سربار کمتری به بهای تمام شده کالای فروش رفته دوره جاری تخصیص می دهد و شرکت حاشیه سود بهتری را گزارش می کند. با وجود این، شرکت هزینه های تولید و نگهداری اقلام بیش از حد تولید شده را متحمل می شود که این هزینه ها از طریق فروش دوره جاری قابل بازیافت نیست. در نتیجه جریان های نقد عملیاتی کمتر از سطح عادی (جریان های نقد عملیاتی غیر عادی) می شود. از طرفی سود افزایش یافته در دوره جاری بعید است که پایدار باقی بماند. بنابراین، اگر تقاضا برای محصولات شرکت نسبتاً ثابت باشد، جریان های نقدی و سود دوره آتی احتمالاً کاهش می یابد [۱۲].

کاهش هزینه های اختیاری نیز از دیگر روش های مدیریت سود واقعی است. هزینه های اختیاری نظیر مخارج تحقیق و توسعه، تبلیغات و تعمیر و نگهداری معمولاً در دوره ای که تحمل شده اند، گزارش می شوند. از این رو، مدیران شرکت ها می توانند از طریق کاهش هزینه های اختیاری، هزینه های گزارش شده را کاهش و سود را افزایش دهند. این روش زمانی محتمل تر است که چنین هزینه هایی فوراً ایجاد درآمد نکند. اگر مدیران هزینه های اختیاری را به منظور برآورده کردن اهداف سود، کاهش دهند باید به طور غیر معمول هزینه های اختیاری پایینی گزارش کنند. هزینه های اختیاری اغلب شامل مخارج سرمایه ای نیز هستند. اگر چنین مخارجی نقدی باشند، کاهش این هزینه ها وجه نقد کمتری از شرکت خارج می کند که این امر تاثیر مثبت بر جریان های نقد عملیاتی دارد و احتمالاً منجر به ریسک جریان های نقدی پایین تر در دوره آتی می شود [۱۳].

مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکت ها در دهه اخیر به پارادایم غالب و مسلط حوزه اداره شرکت ها تبدیل شده است و شرکت های بزرگ و معتبر جهانی مسئولیت در برابر اجتماع و محیط اجتماعی را جزئی از استراتژی شرکتی خود می بینند. این مفهوم موضوعی است که هم اکنون در کشورهای توسعه یافته به شدت از سوی تمامی بازیگران همچون حکومت ها، شرکت ها، جامعه مدنی، سازمان های بین المللی و مراکز علمی دنبال می شود. شرکت ها مسئولیت اجتماعی شرکتی را نوعی استراتژی تجاری می بینند که باعث می شود در فضای به شدت رقابتی، بر اعتبارشان افزوده شود و سهم شان در بازار فزونی گیرد. مسئولیت اجتماعی مجموعه وظایف و تعهداتی است که سازمان بایستی در جهت حفظ و مراقبت و کمک به جامعه ای که در آن فعالیت می کند، انجام دهد (گریفین و بارنی ۱۹۹۲^۱). مسؤولیت پذیری اجتماعی سازمان ها به بررسی این موضوع می پردازد که عملکرد یک سازمان از نظر تاثیر آن بر جامعه و همچنین تاثیر آن بر محیط زیست، عامل مهمی در سنجش عملکرد کلی سازمان و توانایی آن برای ادامه ی فعالیت های خود به طور مؤثر، به شمار می آید.

تئوری ذی نفعان بیان می دارد، از آنجایی که مسئولیت پذیری شرکت می تواند دید بهتری در ذی نفعان نسبت به مدیران شرکت ایجاد کند بنابراین انتظار می رود که مدیران شرکت هایی که بیشتر به رفتارهای مدیریت سود می پردازند از مسئولیت پذیری اجتماعی بیشتری برخوردار باشند و بالعکس [۳].

۴- پیشینه پژوهش

کیم و دیگران^۱ (۲۰۱۲) به بررسی رابطه بین کیفیت سود و افشای مسئولیت اجتماعی شرکت ها پرداختند. به منظور بررسی کیفیت سود از معیار های اقلام تعهدی اختیاری و مدیریت سود با استفاده از فعالیت های واقعی پرداختند. معیار های مسئولیت اجتماعی شرکت ها شامل مکانیزم های حاکمیت شرکتی، انجمن، تنوع، روابط کارمندان، محیط و حقوق انسانی پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که مسئولیت اجتماعی شرکت ها منجر به بهبود کیفیت سود شرکت ها خواهد شد [۱۴].

پریور و دیگران^۲ (۲۰۰۸) در تحقیق به بررسی رابطه بین مدیریت سود و مسئولیت های اجتماعی شرکت ها پرداخته و به این نتیجه رسیدند که بین اقلام تعهدی اختیاری و معیار های مسئولیت های اجتماعی شرکت ها رابطه مثبت وجود دارد اما این رابطه معنادار نبوده است [۱۷].

ورنر^۳ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت مقدمه ای بر محدودیت های اجتماعی در بنگلادش به این نتیجه رسیدند که مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت دارای اثرات بالقوه مثبت و پایدار در کشورهای در حال توسعه به ویژه در جوامع دارای محدودیت های اجتماعی است.

چای و دیگران^۴ (۲۰۰۸) به بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی شرکت ها و مدیریت سود پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که معیار های مسئولیت اجتماعی شرکت منجر به کاهش مدیریت سود و بهبود کیفیت سود حسابداری شرکت ها می شود [۵].

کریشنن^۵ (۲۰۰۳) در تحقیقی به بررسی رابطه بین کیفیت حسابداری و اقلام تعهدی اختیاری پرداخت. وی در این تحقیق از اطلاعات دوره زمانی ۱۹۸۹-۱۹۹۸ استفاده نمود. او در تحقیق خود، شش موسسه بزرگ حسابداری را حسابرسان با کیفیت و سایر موسسات را حسابرسان بی کیفیت نامید. نتایج تحقیق وی نشان داد که رابطه بین اقلام تعهدی اختیاری و بازده سهام برای شرکت هایی که توسط شش موسسه حسابداری، حسابداری می شوند، قوی تر است. هم چنین نتایج تحقیق وی نشان داد که رابطه بین اقلام تعهدی اختیاری و سوددهی آتی برای شرکت های با داشتن حسابرسان با کیفیت تر نسبت به سایر شرکت ها قوی تر است [۱۵].

1- kim et al

2- Prior

3- Werner

4- Chih et al

5- Krishnan

پتروویتس^۱ (۲۰۰۶) به بررسی این موضوع پرداخت که آیا شرکت ها با اجرای برنامه های اجتماعی شرکتی به دنبال رسیدن به سود های خود هستند یا خیر. نتیجه تحقیق وی نشان داد که شرکت ها با اجرای این برنامه ها سود های حسابداری را نسبت به سایر شرکت ها افزایش می دهند [۱۶].

هاشیم و دیوی^۲ (۲۰۰۸) به بررسی رابطه بین حاکمیت شرکتی، ساختار مالکیت و کیفیت سود شرکت های ملزی بین سالهای ۲۰۰۵-۱۹۹۹ پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که بین مالکیت نهادی سهام و کیفیت سود رابطه مثبت معنیداری وجود دارد و افزایش در سهامداران نهادی به طور قابل توجهی موجب افزایش کیفیت سود میشود. همچنین، آنان نشان دادند که بین وجود مدیران غیر موظف در هیات مدیره و کیفیت سود رابطه های وجود ندارد [۱۰].

مشایخ و اسماعیلی (۱۳۸۵) به بررسی رابطه بین کیفیت سود و برخی از جنبه های اصول راهبری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. یافته های تحقیق آنان نشان داد که در سطح اطمینان ۹۵ درصد، بین کیفیت سود و درصد مالکیت اعضای هیات مدیره و تعداد اعضای غیر موظف هیات مدیره رابطه های وجود ندارد. نتایج تحقیق آنان به طور کلی نشان داد که اصول راهبری مورد بررسی در ارتقای کیفیت سود نقش با اهمیتی ندارند [۲].

احمدپور و احمدی (۱۳۸۷) به بررسی هر دو ویژگی کیفی اطلاعات توأم با یکدیگر به عنوان معیاری برای ارزیابی کیفیت سود شرکت ها پرداخته اند. در این تحقیق از هر دو جزء مربوط بودن و قابل اتکاء بودن اطلاعات برای ارزیابی کیفیت سود شرکت ها استفاده نموده و نتایج تحقیق حاکی از این امر بود که ضریب واکنش سود (ERC) و قدرت توضیحی سود (R²) شرکت های با پرتفوی مربوط بودن و قابل اتکاء بالا به طور معناداری بیشتر از پرتفوی شرکت هایی با مربوط بودن و قابل اتکاء پایین می باشد [۱].

خواجوی و دیگران (۱۳۹۰) تحقیقی با عنوان بررسی رابطه بین مدیریت سود و مسئولیت های اجتماعی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. یافته های پژوهش نشان داد که بین مسئولیت پذیری اجتماعی و مدیریت سود رابطه منفی وجود دارد [۳].

۵- فرضیه های پژوهش

فرضیه اول: فرضیه شفافیت صورت های مالی گزارش شده: بین مسئولیت اجتماعی شرکت ها و کیفیت سود رابطه وجود دارد.

فرضیه دوم: فرضیه فرصت طلبی صورت های مالی گزارش شده: بین مسئولیت اجتماعی شرکت ها و کیفیت سود رابطه وجود دارد.

1- Petrovits

2- Hashim & Devi

۶- روش پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه گیری

این پژوهش از نوع پس رویدادی و از لحاظ هدف کاربردی بوده و همچنین بدین علت که داده های پژوهش بدون دخالت محقق گردآوری شده از نوع پژوهش های نیمه تجربی و با توجه به تجزیه و تحلیل روابط بین متغیرها از نوع توصیفی-همبستگی می باشد.

جامعه آماری مورد نظر در این پژوهش، کلیهی شرکت هایی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می باشد. دلیل انتخاب شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار این است که قابلیت دسترسی به اطلاعات مالی این شرکت ها بیشتر است، همچنین، به خاطر وجود مقررات و استانداردهای سازمان بورس اوراق بهادار تهران، اطلاعات گزارشهای مالی این شرکت ها همگنتر است. در این پژوهش، برای انتخاب نمونه، از کل داده های در دسترس استفاده شده است. نخست تمام شرکت هایی که می توانستند در نمونه گیری شرکت کنند، انتخاب شدند، سپس از بین کلیه شرکت های موجود، شرکت هایی که واجد هر یک از شرایط زیر نیستند، حذف شده و در نهایت کلیهی شرکت های باقی مانده برای انجام آزمون انتخاب شده اند.

(۱) سال مالی شرکت منتهی به پایان اسفند ماه هر سال باشد.

(۲) در طی دوره زمانی پژوهش تغییر سال مالی نداده باشد.

(۳) در طی دوره زمانی پژوهش به طور فعال در بورس حضور داشته باشد.

(۴) اطلاعات مورد نظر برای استخراج داده ها در دسترس باشد.

(۵) شرکت سرمایه گذاری و یا واسطه گری مالی نباشد (متفاوت بودن ساختار سرمایه).

با توجه به محدودیتهای فوق تعداد ۱۳۶ شرکت برای انجام آزمون فرضیه ها انتخاب گردید. دوره زمانی پژوهش نیز بازه زمانی ۱۳۹۰-۱۳۸۴ می باشد. به منظور تخمین مدل های این پژوهش جهت انجام آزمون فرضیه ها، ابتدا مدل ها با استفاده از داده های ترکیبی اثرات ثابت و اثرات تصادفی برای ۷ سال و در مجموع ۹۵۲ سال- شرکت برآورد میشوند. قبل از آزمون فرضیه ها با استفاده از مدل، به بررسی پایایی متغیرها، بررسی ناهمسانی واریانس مدل و بررسی هم خطی مدل پرداخته شده است. پس از تخمین و برآورد مدل به بررسی معناداری ضرایب و معناداری مدل رگرسیونی پرداخته و بر این اساس فرضیات پژوهش آزمون میگردند. برای انجام کلیه تخمین ها از نرم افزار Eviews۷ استفاده شده است. در این پژوهش برای گردآوری داده های مورد نظر، ابتدا از روش کتابخانه ای استفاده شده است. در بخش کتابخانه ای، مبانی نظری پژوهش از کتب و مجلات تخصصی فارسی و لاتین جمع آوری گردید و سپس داده های مورد نظر از طریق جمع آوری داده های شرکت های منتخب با مراجعه به صورت های مالی، یادداشت های توضیحی و با استفاده از نرم افزارهای دناسهم و تدبیرپرداز و همچنین لوح های فشرده اطلاعات مالی شرکت های بورسی انجام گردید.

۷- نحوه سنجش متغیر های پژوهش و مدل پژوهش

اندازه گیری کیفیت سود

مدیران شرکت ها برای دستکاری سود از دو روش مدیریت سود مبنی بر اقلام تعهدی و مدیریت سود مبنی بر دستکاری فعالیت های واقعی استفاده می کنند. در این پژوهش برای اندازه گیری مدیریت سود از دو معیار اقلام تعهدی اختیاری و دستکاری فعالیت های واقعی استفاده شده است.

اقلام تعهدی اختیاری

تحقیقات متعددی از اقلام تعهدی اختیاری به عنوان شاخص مدیریت سود و کیفیت سود استفاده کرده اند (جونز ۱۹۹۱، سابرامانیام ۱۹۹۶، کوتاری و دیگران ۲۰۰۵). در این تحقیق نیز از اقلام تعهدی اختیاری برای سنجش کیفیت سود استفاده شده است. به همین منظور از مدل تعدیل شده جونز استفاده گردیده است. همچنین به منظور کنترل تاثیر سود آوری و عملکرد شرکت بر روی اقلام تعهدی اختیاری متغیر نرخ بازده دارایی ها به عنوان متغیر کنترل وارد مدل گردیده است. از قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری به عنوان شاخص کیفیت سود استفاده شده است.

$$\frac{TAC_{it}}{TA_{it-1}} = \alpha_{0i} \left(\frac{1}{TA_{it-1}} \right) + \alpha_{1i} \left(\frac{\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}}{TA_{it-1}} \right) + \alpha_{2i} \left(\frac{PPE_{it}}{TA_{it-1}} \right) + \alpha_{3i} \left(\frac{IBXI_{it}}{TA_{it-1}} \right) + \varepsilon_{it}$$

TA: برابر با مجموع کل دارایی ها در اول سال

TAC: برابر با مجموع اقلام تعهدی که از تفاوت بین وجوه نقد عملیاتی و سود خالص به دست می آید.

ΔREV : برابر با تغییرات در درآمد حاصل از فروش مابین سال $t-1$ و t

ΔREC : برابر با تغییرات در حسابهای دریافتنی مابین سال $t-1$ و t

PPE: برابر با ارزش دفتری اموال، ماشین آلات و تجهیزات در پایان سال

IBXI، برابر است با سود خالص شرکت

دستکاری فعالیت های واقعی

الف) به دنبال پژوهش محققانی همچون کوهن و دیگران (۲۰۰۸) انتظار می رود که با دستکاری فروش ها، سطح وجوه نقد عملیاتی دوره جاری کاهش یابد. برای برآورد سطح عادی وجوه نقد عملیاتی از مدل زیر استفاده شده است.

$$CFO/A_{t-1} = \alpha_0 + \alpha_1 (I/A_{t-1}) + \beta_1 (St/A_{t-1}) + \beta_2 (\Delta S/A_{t-1}) + \epsilon$$

CFO، برابر است با وجوه نقد عملیاتی در پایان سال

A، مجموع دارایی ها

S، برابر است با خالص فروش

ب) معیار دیگر برای کیفیت سود واقعی استفاده از هزینه های تولیدی غیر عادی است. مطالعات قبلی همچون ژانگ (۲۰۱۲) هزینه های تولیدی را مجموع بهای تمام شده کالای فروش رفته و تغییرات در موجودی کالا در طی سال تعریف کرده است. با توجه به مطالعه ژانگ (۲۰۱۲) برای برآورد بهای تمام شده کالای فروش رفته عادی از مدل زیر استفاده شده است.

$$COGS_t/A_{t-1} = \alpha_0 + \alpha_1(1/A_{t-1}) + \beta (St/A_{t-1}) + \epsilon$$

COGS، برابر است با بهای تمام شده کالای فروش رفته در پایان سال

برای برآورد رشد عادی موجودی کالا نیز از مدل زیر استفاده گردیده است:

$$\Delta INV_t/A_{t-1} = \alpha_0 + \alpha_1(1/A_{t-1}) + \beta (St/A_{t-1}) + \epsilon$$

ΔINV ، برابر است با تغییرات موجودی کالا در طی سال

با توجه به پژوهش ژانگ (۲۰۱۲) هزینه های تولیدی برابر با مجموع بهای تمام شده کالای فروش رفته و تغییرات موجودی کالا است. از اینرو برای برآورد هزینه های تولیدی عادی از مدل زیر استفاده شده است:

$$PROD_t/A_{t-1} = \alpha_0 + \alpha_1(1/A_{t-1}) + \beta_1(St/A_{t-1}) + \beta_2(\Delta S_t/A_{t-1}) + \beta_3(\Delta S_{t-1}/A_{t-1}) + \epsilon$$

PROD، برابر است با هزینه های تولیدی

ج) سومین معیار برای اندازه گیری کیفیت سود واقعی هزینه های اختیاری غیر عادی می باشد. بادراسچر

(۲۰۱۱) برای برآورد سطح هزینه های اختیاری از مدل زیر استفاده کرده است که در این تحقیق نیز از این مدل استفاده شده است:

$$DISEXP_t/A_{t-1} = \alpha_0 + \alpha_1(1/A_{t-1}) + \beta (\Delta S_{t-1}/A_{t-1}) + \epsilon$$

DISEXP، هزینه های اختیاری است که برابر است با مجموع هزینه های تحقیق و توسعه و

هزینه های تبلیغات.

اندازه گیری مسئولیت های اجتماعی شرکت ها

برای اندازه گیری مسئولیت های اجتماعی شرکت ها از معیار های زیر استفاده شده است:

Community، اگر شرکت برنامه حمایت از آموزش برای اعضای حرفه و یا صنعت و یا جامعه داشته باشد برابر با یک و در غیر این صورت برابر با صفر است.

Diversity، از لگاریتم تعداد اعضای هیات مدیره استفاده می شود.

Environment، از دو معیار استفاده شده است،

۱- نسبت دارایی های ثابت به کل دارایی ها و

۲- اگر شرکت دارای گواهی نامه ISO14000 باشد برابر با یک و در غیر این صورت برابر با صفر است.

Product characteristicst، از نسبت هزینه های تحقیق و توسعه و تبلیغات به فروش استفاده می شود.

برای بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و مدیریت سود از مدل های زیر استفاده شده است:

$$ABS_DA_t(\text{or } DA_t) = \alpha_0 + CSR_SCORE_t + \alpha_2 COMBINED_RAM_t + \alpha_3 SIZE_{t-1} + \alpha_4 MB_{t-1} + \alpha_5 ADJ_ROA_{t-1} + \alpha_6 BIG_t + \alpha_7 lev_{t-1} + \alpha_8 EO_t + \alpha_9 RD_INT_t + \alpha_{10} AD_IND_INT_t + \alpha_{11} GOVERNANCE_t + \alpha_{12} FIRMAGE_t + \epsilon \alpha$$

$$RAM_PROXY_t = \alpha_0 + CSR_SCORE_t + \alpha_2 ABS_DA_t + \alpha_3 SIZE_{t-1} + \alpha_4 MB_{t-1} + \alpha_5 ADJ_ROA_{t-1} + \alpha_6 BIG_t + \alpha_7 lev_{t-1} + \alpha_8 EO_t + \alpha_9 RD_INT_t + \alpha_{10} AD_IND_INT_t + \alpha_{11} GOVERNANCE_t + \alpha_{12} FIRMAGE_t + \epsilon \alpha$$

ABS_DA، برابر است با قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری که از طریق مدل تعدیل شده جونز به دست می آید.

$$RAM_PROXY = AB_CFO, AB_PROD, AB_EXP$$

AB_CFO، سطح غیر عادی وجوه نقد عملیاتی

AB_PROD، سطح هزینه های تولیدی غیر عادی، هزینه های تولیدی برابر است با مجموع بهای

تمام شده کالای فروش رفته و تغییرات موجودی کالا

AB_EXP، سطح هزینه های اختیاری غیر عادی، هزینه های اختیاری برابر است با مجموع هزینه

های تحقیق و توسعه و هزینه های تبلیغات

$$COMBINED_RAM = AB_CFO - AB_PROD - AB_EXP$$

CSR_SCORE، برابر است با مجموع معیار های مسئولیت اجتماعی شرکتی

SIZE، برابر با لگاریتم طبیعی ارزش بازار حقوق صاحبان سهام

MB، نسبت ارزش بازار با ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام

ADJ_ROA، برابر است با نسبت سود خالص به مجموع دارایی ها

BIG، متغیری دامی است، اگر شرکت توسط سازمان حسابرسی، حسابرسی شود برابر با یک و در

غیر این صورت برابر با صفر است.

LEV، نسبت بدهی های بلندمدت به مجموع دارایی ها

EO، متغیری دامی است، اگر شرکت در طی دوره زمانی افزایش سرمایه از محل سهام داشته باشد برابر

با یک و در غیر این صورت برابر با صفر است.

RD_INT، نسبت هزینه های تحقیق و توسعه به مجموع فروش
AD_IND_INT، نسبت هزینه تبلیغات به مجموع فروش
GOVERNANCE، نسبت مالکیت سهامداران عمده در ساختار مالکیت
FIRM_AGE، برابر است با لگاریتم طبیعی (۱+ تعداد سال هایی که به بورس وارد شده است).

۸- یافته های پژوهش

۸-۱- آمار توصیفی

آمار توصیفی شامل میانگین، میانه، انحراف معیار، ماکزیمم و مینیمم برای کلیه متغیرهای مورد مطالعه در این پژوهش می باشد. میانگین قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری ۱۲ درصد است با توجه به اینکه برای محاسبه اقلام تعهدی اختیاری، تمام متغیرهای مدل تعدیل شده جونز بر مجموع دارایی های اول دوره تقسیم شدند از اینرو می توان اقلام تعهدی اختیاری را نسبتی از مجموع دارایی های اول دوره دانست. وجوه نقد عملیاتی غیر عادی، هزینه های تولیدی غیر عادی و هزینه های اختیاری غیر عادی که معیارهای کیفیت سود واقعی هستند به ترتیب دارای میانگین ۱۲ درصد، ۲۱ درصد و ۳ هزارم می باشد. نرخ بازده دارایی ها دارای میانگینی برابر با ۱۱ درصد می باشد. هم چنین میانگین کیفیت حسابرسی نشان می دهد که حدود یک چهارم شرکت ها توسط سازمان حسابرسی، حسابرسی شده اند و نسبت بدهی نیز نشان می دهد که حدود ۱۰ درصد از دارایی های شرکت از طریق بدهی های بلندمدت تامین شده است که نشان می دهد. نسبت مالکیت عمده در شرکت ها ۷۲ درصد می باشد و نسبت هزینه های تحقیق و توسعه و تبلیغات ۲ هزارم می باشد.

نگاره ۱. آمار توصیفی متغیرهای تحقیق

شرح	میانگین	میان	بیشترین	کمترین	انحراف استاندارد
DA	. / ۱۲	. / ۰۸	۱ / ۸۴	. / ۰۰۰۱	. / ۱۵
AB_CFO	. / ۱۲	. / ۰۹	۰۶ / ۱	. / ۰۰۰۲	. / ۱۲
AB_PROD	. / ۲۱	. / ۱۵	۱ / ۵۲	. / ۰۰۰۱	. / ۲۲
AB_EXP	. / ۰۰۳	. / ۰۰۲	. / ۰۸	۰	. / ۰۰۴
SCR	۱ / ۵۶	۱ / ۶۹	۲ / ۸۴	. / ۶۶	. / ۸۱
SIZE	۵ / ۳۸	۵ / ۳۲	۷ / ۳۹	۳ / ۸۷	. / ۶۱
MTB	۲ / ۷۴	۱ / ۸۵	۴۸ / ۲۹	-۲۲ / ۹۵	۴ / ۳۶
ROA	. / ۱۱	. / ۱۰	۱ / ۰۷	- / ۹۲	. / ۱۴
BIG	. / ۳۷	۰	۱	۰	. / ۴۴
LEV	. / ۱۰	. / ۰۶	. / ۸۶	- / ۰۰۱	. / ۱۲
EO	. / ۱۹	۰	۱	۰	. / ۳۹
INT	. / ۰۰۲	. / ۰۰۰۱	. / ۰۸	۰	. / ۰۰۵
GOV	. / ۷۲	. / ۷۹	۱	۰	. / ۲۲
AGE	. / ۹۸	۱ / ۰۴	۱ / ۶۳	۰	. / ۳۱

DA، قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری که از مدل تعدیل شده جونز اندازه گیری شده است؛ AB_CFO وجوه نقد عملیاتی غیر عادی، AB_PROD هزینه های تولیدی غیر عادی، AB_EXP هزینه های اختیاری غیر عادی، SCR عملکرد اجتماعی شرکت ها، SIZE اندازه شرکت ها، MTB نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام، ROA نرخ بازده دارایی ها، BIG متغیری دامی، سازمان حسابرسی عدد یک و سایر موسسات حسابرسی عدد صفر می گیرد، LEV نسبت بدهی ها به مجموع دارایی ها، EO متغیری دامی، اگر شرکت افزایش سرمایه داشته باشد عدد یک و در غیر این صورت صفر است. INT نسبت هزینه تحقیقات و تبلیغات به فروش، GOV نسبت مالکیت عمده، AGE لگاریتم تعداد سال هایی که شرکت وارد بورس شده است.

۸-۲- آزمون ناهمسانی واریانس

در این پژوهش برای تخمین ناهمسانی واریانس از آزمون آرچ^۱ استفاده شده است که نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است، و با توجه به نتایج مشاهده شده، می توان بیان داشت که مدل های پژوهش برای آزمون فرضیه ها دارای ناهمسانی واریانس نبوده و برای انجام و آزمون فرضیه ها مناسب بوده اند.

نگاره ۴. آزمون ناهمسانی واریانس برای مدل اقلام تعهدی اختیاری

شرح	آماره	سطح معناداری
مدل اقلام تعهدی اختیاری	۰/۱۵	۰/۶۹
مدل وجوه نقد عملیاتی غیرعادی	۰/۶۱	۰/۴۳
مدل هزینه های تولیدی غیرعادی	۰/۸۴	۰/۳۵
مدل هزینه های اختیاری غیرعادی	۰/۳۳	۰/۵۶

ماخذ: یافته های پژوهش

۸-۳- آزمون هم خطی

برای بررسی عدم وجود خود همبستگی بین جملات اخلال مدل ها از آزمون هم خطی استفاده شده است. در این پژوهش برای بررسی هم خطی از آزمون LM و آزمون DW استفاده شده است. نتایج آزمون DW به همراه آزمون فرضیه ها ارائه گردیده است، برای اطمینان بیشتر از آزمون LM نیز استفاده شده است که نتایج آن در نگاره (۵) مشاهده می شود. اگر جملات اخلال مدل با یکدیگر همبستگی داشته باشند، این امر منجر خواهد شد تا ضرایب متغیرها در مدل بدون تورش بوده و در نتیجه کارا نباشند. نتایج حاصل از آزمون نشان می دهد که با توجه به مقدار آماره آزمون F و سطح معنی داری که بیشتر از ۵ درصد می باشد، مدل های پژوهش برای آزمون فرضیه ها دارای همبستگی جملات اخلال نبوده و از اینرو نتایج آزمون فرضیه ها کارا می باشد.

نگاره ۵. آزمون هم خطی

شرح	آماره	سطح معناداری
مدل اقلام تعهدی اختیاری	۰/۰۹	۰/۹۱
مدل وجوه نقد عملیاتی غیرعادی	۱/۶۶	۰/۱۸
مدل هزینه های تولیدی غیرعادی	۱/۱۹	۰/۳۱
مدل هزینه های اختیاری غیرعادی	۰/۷۱	۰/۴۹

۸-۴- نتایج آزمون چاو

نگاره (۶) نشان دهنده نتیجه آزمون چاو می باشد. نتیجه این آزمون نشان می دهد که مقدار آماره F و سطح معناداری آن برای مدل اقلام تعهدی اختیاری و مدل هزینه های تولیدی غیر عادی بیانگر رد فرض H_1 (مدل تلفیقی) می باشد. به بیان دیگر، اثرات فردی و یا گروهی وجود ندارد و باید از روش داده های مشترک برای برآورد مدل ها استفاده شود. اما برای مدل های وجوه نقد عملیاتی غیر عادی و مدل هزینه های اختیاری غیر عادی، مقدار آماره F و سطح معناداری آن برای مدل اول بیانگر رد فرض H_0 می باشد. به بیان دیگر، اثرات فردی و یا گروهی وجود دارد و باید از روش داده های اثرات ثابت برای برآورد مدل ها استفاده شود.

نگاره ۶. نتایج آزمون چاو

شرح	آزمون	آماره	سطح معناداری	نتیجه آزمون
مدل اقلام تعهدی اختیاری	F	۱/۳۳	۰/۲۴	مدل اثرات مشترک
مدل وجوه نقد عملیاتی غیر عادی	F	۳/۱۲	۰/۰۰۸	مدل اثرات ثابت
مدل هزینه های تولیدی غیر عادی	F	۱/۳۳	۰/۲۴	مدل اثرات مشترک
مدل هزینه های اختیاری غیر عادی	F	۷۸/۷	۰/۰۰۰	مدل اثرات ثابت

ماخذ: محاسبات محقق

۸-۵- نتایج آزمون هاسمن: برای انجام آزمون هاسمن باید تعداد سال های مورد بررسی بیش از تعداد متغیرهای مورد بررسی باشد، اما با توجه به اینکه تعداد سال های مورد بررسی ۷ سال و از تعداد متغیرهای مدل کمتر است نمی توان از آزمون هاسمن استفاده کرد از اینرو جهت تخمین مدل های وجوه نقد عملیاتی غیر عادی و مدل هزینه های اختیاری غیر عادی از داده های ترکیبی با اثرات ثابت استفاده می شود.

۹- نتیجه آزمون فرضیه ها

در این پژوهش به آزمون تاثیر مسئولیت های اجتماعی شرکتی بر کیفیت سود پرداخته شده است. کیفیت سود از دو دیدگاه سنجیده شده است. در دیدگاه اول کیفیت سود از جنبه اقلام تعهدی اختیاری سنجیده شده است و در دیدگاه دوم از معیار واقعی کیفیت سود استفاده شده است که از سه جنبه وجوه نقد عملیاتی غیر عادی، هزینه های تولیدی غیر عادی و هزینه های اختیاری غیر عادی استفاده شده و مورد تحلیل قرار گرفته است که در ادامه فرضیه های تحقیق از دیدگاه های فوق مورد بررسی قرار گرفته است.

۹-۱- مدل اقلام تعهدی اختیاری

ابتدا به بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و کیفیت سود (اقلام تعهدی اختیاری) پرداخته شده است. اقلام تعهدی اختیاری از مدل تعدیل شده جونز اندازه گیری و برآورد شده اند. برای تخمین این مدل از داده های ترکیبی اثرات مشترک استفاده شده است. نتایج آزمون مدل در نگاره (۷) ارایه شده است. ، آماره F و سطح معناداری موید معنادار بودن مدل برای آزمون فرضیه ها است. نتایج آزمون دوربین-واتسون نیز نشاندهنده عدم وجود خود همبستگی بین جملات اخلال است. نتایج نشان می دهد که بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و کیفیت سود (قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری) رابطه مثبت معناداری وجود دارد و از اینرو در این مدل فرضیه فرصت طلبی صورت های مالی تایید می شود. هم چنین بین نرخ بازده دارایی ها و قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری رابطه مثبت معناداری وجود دارد. با توجه به اینکه افزایش اقلام تعهدی اختیاری منجر به افزایش فرصت های مدیریت برای مدیریت کردن سود می شود این امر منجر به افزایش سودهای گزارش شده می شود و در نهایت منجر به افزایش نرخ بازده دارایی ها خواهد شد.

بین کیفیت حسابرسی و قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری رابطه منفی معناداری وجود دارد. افزایش کیفیت حسابرسی باعث خواهد شد تا فرصت های مدیران جهت مدیریت کردن سود کاهش یابد. افزایش سرمایه که به صورت متغیری دامی تعریف شده است با قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری رابطه منفی معناداری دارد. نسبت های اهرمی که در تئوری های اثباتی حسابداری مورد توجه قرار گرفته است از عوامل مهم و قابل توجه بوده است و بیان داشته اند که افزایش نسبت های اهرمی منجر به افزایش احتمال نقض قراردادهای بدهی شده و از اینرو مدیران دست به افزایش سودهای گزارش شده می زنند. هم چنین تمرکز مالکیت که از عوامل مهم حاکمیت شرکتی محسوب می شود، با اقلام تعهدی اختیاری رابطه منفی معناداری دارد. نتایج بدست آمده با نتایج خواجهی و دیگران (۱۳۹۰) مطابقت دارد آنان نشان دادند که بین مسئولیت های اجتماعی و مدیریت سود رابطه منفی وجود دارد در واقع مسئولیت های اجتماعی شرکتی منجر به کاهش اقلام تعهدی اختیاری و بهبود کیفیت سود می شود.

نگاره ۷. نتایج آزمون مدل اقلام تعهدی اختیاری

$$ABS-DA_t \text{ (or } DA_t) = \alpha_0 + \alpha_1 CSR_SCORE_t + \alpha_2 COMBINED_RAM_t + \alpha_3 SIZE_t + \alpha_4 MB_{t-1} + \alpha_5 ADJ_ROA_{t-1} + \alpha_6 BIG_t + \alpha_7 lev_{t-1} + \alpha_8 EO_t + \alpha_9 AD_IND_INT_t + \alpha_{10} GOVERNANCE_t + \alpha_{11} FIRMAGE_t + \epsilon$$

شرح	Coefficient	t-Statistic	Prob.
C	. / .۰۸	۶۵/۲	* / .۰۰۷
CSR	. / .۰۰۴	۲/۸۱	* / .۰۰۴
COMBINED	. / .۰۰۳	. / .۴۶	. / .۶۴
SIZE	. / .۰۰۶	۱/۱۳	. / .۲۵
MB	. / .۰۰۰۴	. / .۶۱	. / .۵۴
ROA	. / .۰۴	۳/۰۶	* / .۰۰۰
BIG	- / .۰۳	-۴/۹۴	* / .۰۰۰
LEV	. / .۰۶	۳/۰۴	* / .۰۰۲
EO	- / .۰۱	-۲/۲۸	** / .۰۲۲
INT	. / .۱۸	. / .۴۱	. / .۶۸
GOVERNANCE	. / .۰۲	۲/۳۷	** / .۰۱۷
FIRMAGE	- / .۰۴	-۴/۴۶	* / .۰۰۰
Adjusted R-squared	. / .۰۷		
F-statistic	۶۱/۶		
Prob(F-statistic)	. / .۰۰۰		
D.W	۷۱/۱		

* معنادار در سطح خطای ۱ درصد،

** معنادار در سطح خطای ۵ درصد،

ماخذ: یافته های تحقیق

۹-۲- مدل وجوه نقد عملیاتی غیرعادی

در این مدل به بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و وجوه نقد عملیاتی غیرعادی پرداخته شده است. برای تخمین این مدل از داده های ترکیبی اثرات ثابت استفاده شده است. نتایج آزمون مدل در نگاره (۸) ارائه شده است. ، آماره F و سطح معناداری موید معنادار بودن مدل برای آزمون فرضیه ها است.

نتایج آزمون دوربین-واتسون نیز نشان‌دهنده عدم وجود خود همبستگی بین جملات اخلاقی است. نتایج نشان می‌دهد که مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی بر کیفیت سود (وجوه نقد عملیاتی غیر عادی) تاثیر منفی معناداری دارد و این نشانگر تایید فرضیه شفافیت صورت های مالی می باشد. همچنین قدرمطلق اقلام تعهدی اختیاری بر وجوه نقد عملیاتی غیرعادی تاثیر منفی معناداری دارد. اندازه شرکت بر وجوه نقد عملیاتی غیرعادی تاثیر مثبت معناداری دارد. نرخ بازده دارایی ها بر وجوه نقد عملیاتی غیرعادی (مدیریت سود واقعی) تاثیر مثبت معناداری دارد. همانند قبل نسبت بدهی های بلندمدت بر وجوه نقد عملیاتی غیرعادی تاثیر مثبت معناداری دارد. نتایج بدست آمده در این مدل با نتایج کیم و دیگران (۲۰۱۲) مغایرت دارد.

نگاره ۸. نتایج آزمون مدل وجوه نقد عملیاتی غیرعادی

$$AB_CFO_t = \alpha_0 + CSR_SCORE_t + \alpha_2 ABS_DA_t + \alpha_3 SIZE_{t-1} + \alpha_4 MB_{t-1} + \alpha_5 ADJ_ROA_{t-1} + \alpha_6 BIG_t + \alpha_7 lev_{t-1} + \alpha_8 EO_t + \alpha_9 RD_INT_t + \alpha_{10} AD_IND_INT_t + \alpha_{11} GOVERNANCE_t + \alpha_{12} FIRMAGE_t + \epsilon \alpha$$

Prob.	t-Statistic	Coefficient	شرح
**/.۳	-۲/۰۹	-/۱۲	C
* /.۰۰۰	-۳/۱۶	-/۸۴	CSR
* /.۰۰۰	-۵/۷۷	-/۱۹	DA
**/.۰۴	۲/۰۹	/۰۲	SIZE
/۲۹	۱/۰۴	/۰۰۱	MB
* /.۰۰۰	۱۳/۴۱	/۵۵	ROA
/۲۱	-۱/۲۴	-/۰۲	BIG
* /.۰۰۰	۷/۰۴	/۰۴	LEV
/۶۵	-/۴۴	-/۰۰۶	EO
/۸۵	-/۱۸	-/۲۲	INT
/۸۱	-/۲۴	-/۰۰۵	GOVERNANCE
/۱۴	-۱/۴۷	-/۰۲	FIRMAGE
/۲۷			Adjusted R-squared
۰۶/۲۰			F-statistic
/۰۰۰			Prob(F-statistic)
۵۴/۱			D.W

* معنادار در سطح خطای ۱ درصد،

** معنادار در سطح خطای ۵ درصد،

۹-۳- مدل هزینه های تولیدی غیرعادی

در این مدل به بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و هزینه های تولیدی غیرعادی پرداخته شده است. برای تخمین این مدل از داده های ترکیبی اثرات مشترک استفاده شده است. نتایج آزمون مدل در نگاره (۹) ارایه شده است. ، آماره F و سطح معناداری موید معنادار بودن مدل برای آزمون فرضیه ها است. نتایج آزمون دوربین-واتسون نیز نشاندهنده عدم وجود خود همبستگی بین جملات اخلاقی است. بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و کیفیت سود واقعی (هزینه های تولیدی غیرعادی) رابطه وجود ندارد. و این بیانگر تایید فرضیه شفافیت صورت های مالی می باشد. اقلام تعهدی اختیاری بر هزینه های تولیدی غیرعادی نیز تاثیر مثبت معنادار دارد. اندازه شرکت ها بر کیفیت سود واقعی نیز تاثیر مثبت معناداری دارد. نرخ بازده دارایی ها بر کیفیت حسابرسی نیز به ترتیب تاثیر مثبت و منفی معنادار دارد. وجود موسسات حسابرسی با کیفیت به علت توانایی بالای این موسسات در ارایه خدمات حسابرسی منجر به کاهش فرصت های مدیریتی سود می شود. افزایش نسبت بدهی های بلندمدت منجر به افزایش مدیریت سود می شود. احمد ابراهیم (۲۰۱۱) بیان می کند که با افزایش کیفیت حسابرسی، برای انجام مدیریت سود محدودیتهایی وجود خواهد داشت وی در واقع بیان می کند که بین کیفیت حسابرسی و مدیریت سود رابطه منفی وجود دارد. نتایج بدست آمده در این مدل با نتایج کیم و دیگران (۲۰۱۲) مغایرت دارد.

نگاره ۹. نتایج آزمون مدل هزینه های تولیدی غیرعادی

$$AB_PROD_t = \alpha_0 + CSR_SCORE_t + \alpha_2 ABS_DA_t + \alpha_3 SIZE_{t-1} + \alpha_4 MB_{t-1} + \alpha_5 ADJ_ROA_{t-1} + \alpha_6 BIG_t + \alpha_7 lev_{t-1} + \alpha_8 EO_t + \alpha_9 RD_INT_t + \alpha_{10} AD_IND_INT_t + \alpha_{11} GOVERNANCE_t + \alpha_{12} FIRMAGE_t + \epsilon$$

Prob.	t-Statistic	Coefficient	شرح
*./...	-۳/۸۷	-./۱۴	C
./۶۲	./۴۸	./۰۰۲	CSR
*./...	۴/۹۵	./۱۳	DA
*./...	۱۰/۹۵	./۰۶	SIZE
./۳۶	-./۹۱	-./۰۰۵	MB
*./۰۰۲	۳/۰۰۲	./۰۸	ROA
*./...	-۴/۱۶	-./۰۳	BIG
*./...	۴/۷۲	./۱۲	LEV

EO	-.۰۲	-.۳۲	.۷۵
INT	-۳/۵۹	-۴/۸۷	*./...
GOVERNANCE	.۰۲	۱/۰۷	.۲۸
FIRMAGE	-.۰۳	-۳/۳۵	*./...
Adjusted R-squared	.۳۱		
F-statistic	۳۴/۱۱		
Prob(F-statistic)	./...		
D.W	۶۲/۱		

* معنادار در سطح خطای ۱ درصد،

*** معنادار در سطح خطای ۵ درصد،

۹-۳- مدل هزینه های اختیاری غیرعادی

در این مدل به بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و هزینه های اختیاری غیرعادی پرداخته شده است. برای تخمین این مدل از داده های ترکیبی اثرات ثابت استفاده شده است. نتایج آزمون مدل در نگاره (۱۰) ارایه شده است. آماره F و سطح معناداری موید معنادار بودن مدل برای آزمون فرضیه ها است. نتایج آزمون دوربین-واتسون نیز نشاندهنده عدم وجود خود همبستگی بین جملات اخلال است. مسئولیت های اجتماعی شرکتی بر کیفیت سود واقعی (هزینه های اختیاری غیرعادی) تاثیر منفی معنادار دارد و این بیانگر تایید فرضیه شفافیت صورت های مالی می باشد. اقلام تعهدی اختیاری بر هزینه های اختیاری غیرعادی نیز تاثیر منفی معنادار دارد. اندازه شرکت ها بر کیفیت سود واقعی نیز تاثیر مثبت معناداری دارد. نرخ بازده دارایی ها بر کیفیت حسابرسی نیز تاثیر معنادار دارد.

وجود موسسات حسابرسی با کیفیت به علت توانایی بالای این موسسات در ارایه خدمات حسابرسی منجر به کاهش فرصت های مدیریتی سود می شود. افزایش نسبت بدهی های بلندمدت منجر به افزایش مدیریت سود می شود. هزینه های تبلیغات نیز بر مدیریت سود واقعی تاثیر مثبت معناداری دارد. نتایج بدست آمده با نتایج کیم و دیگران (۲۰۱۲) مطابقت دارد. آنان به بررسی رابطه بین کیفیت سود و افشای مسئولیت اجتماعی شرکت ها پرداختند. به منظور بررسی کیفیت سود از معیار های اقلام تعهدی اختیاری و مدیریت سود با استفاده از فعالیت های واقعی پرداختند.

معیار های مسئولیت اجتماعی شرکت ها شامل مکانیزم های حاکمیت شرکتی، انجمن، تنوع، روابط کارمندان، محیط و حقوق انسانی پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که مسئولیت اجتماعی شرکت ها منجر به بهبود کیفیت سود شرکت ها خواهد شد. مسئولیت اجتماعی شرکت ها موضوعی جدید در ادبیات

و تحقیقات حسابداری به شمار رفته و از جنبه های مختلف توسط سرمایه گذاران، تحلیل گران، مدیران و محققین مورد توجه قرار گرفته است. امروزه سهامداران خواهان سرمایه گذاری در شرکت هایی هستند که به گونه ای مناسب مسئولیت های اجتماعی را انجام می دهند. گرانت (۲۰۰۸) ادعا می کند که مسئولیت های اجتماعی شرکت ها نه تنها در شرکت های بزرگ انجام می شود بلکه امروزه برای بسیاری از شرکت ها ضروری به نظر می رسد. طرفداران افشای اطلاعات مسئولیت های اجتماعی ادعا می کنند که شرکت ها برای افزایش ثروت سهامداران این اطلاعات را افشا می کنند. از اینرو ارایه و انجام مسئولیت های اجتماعی شرکتی منجر به بهبود کیفیت گزارشگری مالی و بهبود کیفیت سود (کاهش فرصت های مدیریت سود) می شود. نتایج بدست آمده در این مدل با نتایج کیم و دیگران (۲۰۱۲) مطابقت دارد.

نگاره ۱۰. نتایج آزمون مدل هزینه های اختیاری غیرعادی

$$AB_EXP_t = \alpha_0 + CSR_SCORE_t + \alpha_2 ABS_DA_t + \alpha_3 SIZE_{t-1} + \alpha_4 MB_{t-1} + \alpha_5 ADJ_ROA_{t-1} + \alpha_6 BIG_t + \alpha_7 lev_{t-1} + \alpha_8 EO_t + \alpha_9 RD_INT_t + \alpha_{10} AD_IND_INT_t + \alpha_{11} GOVERNANCE_t + \alpha_{12} FIRMAGE_t + \epsilon \alpha$$

Prob.	t-Statistic	Coefficient	شرح
* /...	-۲۰/۹۳	- /۰۰۲	C
* /...	-۳/۹۷	- /۱/۷۶	CSR
* /...	-۴/۳۵	- /۰۰۰۳	DA
* /...	۴/۲۹	۹/۴۲	SIZE
** /۰۳	-۲/۱۵	-۶/۴۱	MB
* /...	-۵/۶۹	- /۰۰۰۵	ROA
** /۰۴	-۲/۱۵	-۵/۶۵	BIG
/۰۷	۱/۷۸	/۰۰۰۱	LEV
/۰۷	۱/۷۸	-۵/۳۷	EO
* /...	۴۷۳/۵۱	/۹۹	INT
* /۰۰۴	۲/۸۷	۲/۳۱	GOVERNANCE
* /...	-۴/۳۵	- /۰۰۰۳	FIRMAGE
/۶۹			Adjusted R-squared
۲۰۷۷۳/۷۲			F-statistic
/۰۰۰			Prob(F-statistic)
۷۳/۱			D.W

* معنادار در سطح خطای ۱ درصد،

** معنادار در سطح خطای ۵ درصد،

۱۰- بحث و نتیجه گیری

در این تحقیق به بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و کیفیت سود در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته شد. فرضیه تحقیق بدین صورت تدوین شد که بین کیفیت سود و مسئولیت های اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد. معیارهای مسئولیت های اجتماعی شامل (آموزش های رایگان، تعداد اعضای هیات مدیره، داشتن گواهی نامه حفظ استانداردهای زیست محیطی، هزینه های تحقیق، توسعه و تبلیغات) و معیارهای کیفیت سود شامل قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری (کیفیت سود ساختگی) و وجوه نقد عملیاتی غیرعادی، هزینه های تولیدی غیرعادی و هزینه های اختیاری غیرعادی (معیارهای کیفیت سود واقعی) بود که برگرفته از تحقیق کیم و دیگران (۲۰۱۲) بوده است.

قبل از آزمون فرضیه ها به بررسی مانایی داده ها با استفاده از آزمون های ایم-پسارن-شین و فیلیپس-پرون پرداخته شد. و نتایج آن نشان داد که متغیرهای پژوهش دارای پایایی بوده اند. سپس جهت بررسی ناهمسانی واریانس مدل ها از آزمون آرچ استفاده گردید و مشاهده شد که کلیه مدل ها دارای کارایی لازم بوده اند. سپس برای برازش بهترین نوع مدل داده های ترکیبی از آزمون چاو استفاده شد و مشاهده گردید برای مدل اقلام تعهدی اختیاری و مدل هزینه های تولیدی غیرعادی از مدل داده های ترکیبی اثرات مشترک و برای مدل وجوه نقد عملیاتی غیرعادی و مدل هزینه های اختیاری غیرعادی باید از مدل داده های اثرات ثابت استفاده گردد.

با توجه به اینکه در این تحقیق از چهار معیار کیفیت سود استفاده گردید از اینرو چهار رابطه بین مسئولیت های اجتماعی و کیفیت سود مورد بررسی قرار گرفت. در مدل اول که به بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی و اقلام تعهدی اختیاری پرداخته شد نتایج نشان داد که بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و اقلام تعهدی اختیاری رابطه مثبت وجود داشت. در مدل دوم که به بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی و وجوه نقد عملیاتی غیرعادی پرداخته شد. نتایج نشان داد که بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و وجوه نقد عملیاتی غیرعادی رابطه منفی وجود داشت. در مدل سوم که به بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی و هزینه های تولیدی غیرعادی پرداخته شد نتایج نشان داد که بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و هزینه های تولیدی غیرعادی مثبت وجود داشت. در نهایت، در مدل چهارم که به بررسی رابطه بین مسئولیت های اجتماعی و هزینه های اختیاری غیرعادی پرداخته شد نتایج مشخص کرد که بین مسئولیت های اجتماعی شرکتی و هزینه های اختیاری غیرعادی رابطه منفی وجود داشت.

نتایج بدست آمده در این تحقیق در مدل اقلام تعهدی اختیاری و مدل هزینه های اختیاری غیرعادی با نتایج بدست آمده در تحقیق خواجوی و دیگران (۱۳۹۰) و کیم و دیگران (۲۰۱۱) مطابقت دارد و در مدل هزینه های تولیدی و مدل وجوه نقد عملیاتی غیرعادی با نتایج تحقیقات کیم و دیگران (۲۰۱۱) مغایرت دارد.

۱۱- محدودیت‌های تحقیق

تحقیق حاضر دارای محدودیت‌هایی است که باعث می‌شود نتایج آن با احتیاط بیان شود. محدودیت‌های که به عقیده‌ی محقق این تحقیق با آنها رو به رو بوده است به شرح زیر است:

۱- اولین محدودیت مربوط به ویژگی خاص تحقیق‌های نیمه تجربی است که در حوزه‌ی علوم اجتماعی رایج است. به عبارت دیگر، تأثیر متغیرهای دیگری که کنترل آنها خارج از دسترس محقق است و امکان تأثیرگذاری آنها بر نتایج تحقیق دور از ذهن نیست.

۲- محدودیت دوم مربوط به میزان و گردآوری داده‌های تحقیق است. در تحقیقات مشابه در سایر کشورها اولاً تعداد شرکت‌های خیلی بیشتری از نمونه‌ی ما انتخاب شده‌اند (مثلاً ۱۰۰۰ شرکت به عنوان نمونه) و ثانیاً تحقیقات آنان تعداد سال‌های بیشتری را شامل می‌شود و ثالثاً داده‌های آنان بصورت پایگاه داده است که در نتیجه وقت کمتری را صرف جمع‌آوری آنها کرده و وقت بیشتری را صرف تجزیه و تحلیل آن می‌کنند.

۳- ممکن است مدیران شرکت‌ها علاوه بر اطلاعات صورت‌های مالی، اطلاعات دیگری را در سطح عموم ارائه کرده باشند که محقق از این اطلاعات آگاهی ندارد.

۱۲- پیشنهاد‌های کاربردی

به سرمایه‌گذاران بالفعل و بالقوه پیشنهاد می‌گردد، با توجه به نتایج تحقیق مشاهده گردید شرکت‌هایی که عملکرد اجتماعی داشته‌اند منجر به کاهش مدیریت سود و بهبود کیفیت سود و گزارشگری مالی می‌شود، از اینرو در اخذ تصمیمات اقتصادی به عواملی همچون معیارهای مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی، اندازه شرکت و نسبت بدهی‌ها و همچنین کیفیت حسابرسی توجه داشته باشند زیرا این عوامل از معیارهای مهم و تأثیرگذار بر مدیریت سود در شرکت‌ها بودند.

۱۳- پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده

هم‌چنین به محققین آتی نیز پیشنهاد می‌گردد که موضوعات زیر را مورد پژوهش قرار دهند.

۱- توصیه می‌گردد به بررسی رابطه بین مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی و معیارهای مالی اقتصادی شرکتی (مانند، ارزش افزوده، ارزش افزوده بازار، ارزش افزوده اقتصادی) پرداخته شود.

۲- به بررسی تأثیر دریافت گواهی نامه ISO9000 بر میزان فروش و سودآوری شرکت‌ها پرداخته شود.

۳- توصیه می‌گردد به بررسی تأثیر معیارهای مسئولیت اجتماعی شرکتی و سودآوری آتی با تفکیک صنایع موجود در بورس تهران پرداخته شود.